

14. Mitoloji, Felsefe ve Edebiyat; Grek Tragedyalarında yeni mitolojik hikayeler, bazı kadın ve erkek kahramanlar Oidipus, Orpheus, Medeia, Elektra, Antigone, Kassandra, Hekabe, Andromakhe, Penelopeia, Iphigenia, Polyksene

Klasik Dönemden itibaren Atina'da özellikle devlet eliyle bayramlarda çeşitli oyunlar sergilenmiş bunlar özellikle ortak nasyon, değerler ve tarih fikrini aşılama amaçlamıştır. Ancak birçok yerde yerleşik baskıcı gelenek ve siyasi erke başkaldırı şeklinde de tiplerini barındıran oyunlar oynanmaya başlanmıştır. Bu düzen için oyunların bir kısmında felsefi ve ahlakı temalara değinilirken bir kısmında da siyaset yer almıştır.

Edebiyat da çok sık işlenen ve aynı zamanda bir tarikat felsefesi olarak benimsenmiş başlıca kahramanlardan biri **ORPHEUS**'tur. Grek edebiyat felsefe ve mitolojinde üzerine en gizemli, karanlık ve brutal anlamlar yüklenmiş kahramandır.

Orpheus, Thrakyalı Oiağros'un oğludur, bazı hikayelerde annesinin de bir mousa olduğu geçer. Mükemmel bir müzisyen büyülü sesli bir şarkıcıdır. Sesinin büyüyle vahşi hayvanlar kendilerinden geçer, bitkiler onun sesinin geldiği yöne yönelir. Karadeniz seferine Argounoutlarla birlikte çıkmış, müziğiyle onların ahenk içinde kürekleri çekmelerini sağlamış, hatta Phokaia önlerinden geçerken sirenlerin sağır edici çığlıklarını nağmeleriyle bastırmıştır.

Yurduna döndüğünde kendisine sarkıntılık yapan birinden kaçarken bir yılanın üzerine basarak ölmüş, mousa eşi Eurydike'yi ölümler dünyasından geri getirmek için yeraltına Hades'in ülkesine inmiştir. Elinde liriyle acı içinde şarkı söyleyen Orpheus Kerberus'u bile etkilemiş Persophone'nin sarayına değin varmıştır. Persophone, ona acımış ve Hades'i razı ederek eşini ona vermiştir. Ancak ölümler ülkesinden çıkana kadar arkasına dönüp bakmayacaktır. Tam gün ışığına çıkacakken içine şüphe düşen Orpheus arkasına bakar ve bu kez eşi ebediyen yok olur ve artık bu ölümün hiçbir geri dönüşü yoktur.

Eşine sonsuza dek sadık kalacağına yemin eden Orpheus artık hiçbir kadına bakmaz. Ancak Thrakyalı kadınlar bunu kendilerine hakaret sayarlar, Orpheus'u öldürerek onu parçalarlar. Tüm parçalarını nehre atarlar. Bu kıyım karşısında Zeus da Thrakya'ya veba salgını verir, kahinler ancak Orpheus'un parçaları toplanıp bir mezar yapılırsa bu lanetin dineceğini söylerler. Nehirden denize ulaşmış dağılan parçalar Lesbos adası açıklarına değin gelir. Balıkçılar bunları toplar ancak bir türlü baş bulunmaz. Sonunda bulunan kesik baş hala şarkı söylemektedir. Ve tüm parçalarla hala canlı olan baş Teselya'da mezara gömülür. Ancak Thrakyalı Dionysos rahibi lanetin sona ermediğini bir yaban domuzunun kemikleri açığa çıkaracağını ve ardından da Orpheus'un öcünü almak için buradaki tüm yerleşimlere saldıracağını söyler. Çok geçmeden kehanet söylenildiğinden farklı tarzda gerçekleşir. Öyle ki şehre büyülü Orpheus ilahilerini söyleyen bir ozan iner bunun büyüüne kapılan halk onun peşine takılır mezarına kadar gider ancak orada kendinden geçen insanlar mezarı yıkarlar ve birbirlerini öldürürler. Hemen ardından da sert bir fırtına parlak verir, devamındaki su baskısıyla da tüm bölge yeryüzünden silinir. Ancak Orpheus'un yaşayan ruhu göğe yükselerek vücudu artık bir takım yıldızının görüntüsüne oturur.

Orpheuscu tarikat inancı, içinde mistizmi barındıran kurgular bütünüdür. Dionysosçu inancın bir koludur. Temelde ruhun ölümsüzlüğünü ve öbür dünya inancını işler. Öbür dünyada ruhu bekleyenler, ruhun onlarla baş etmesi ile ilgili ezoterik öğretileri içerir. Ruh ölmez gereken hesapları verip karşılıklarıyla baş edip arandıktan sonra tekrar daha üstün bir bedende tekrar doğacaktır inancının etrafında yoğunlaşan da bir felsefi yaklaşımı vardır. Orpheus ilahileri de bir çeşit yakarış, pişmanlık ve avunmalardır.

Bu grup içinde erkek karakterler arasında tragedyaalar da çok işlenen diğer kahraman da Oidipus'tur ki İÖ. 480-406 yıllarında yaşamış tragedia yazarı Sophokles, Oidipus efsanesini devamında kahramanla ilgili birçok kadın üzerinden devam ettirir. Örneğin Oidipus Kolonos eserinde Oidipus'un kızları Isemene ve yine Antigone'yi ve bunun da devamında sadece Antigone'yi ele aldığı tragedyası vardır.

OİDİPUS:

Troia'dan gelmiş soylardan birine ait olduğu anlatımlarda vurgulanır. Tüm ataları Thebai krallık sülalesini oluştururlar. Tragedya yazarı Sophokles'in aynı adlı eserinden Oidipus Thebai'de dünyaya geldiğinde bir laneti de beraberinde getirir diye başlar. Öyle ki daha annesi hamileyken kahin doğacak çocuğun babasını öldüreceğini ve aileyi maffedeceğini söyler. Buna rağmen babası Laios doğar doğmaz ayak bileklerini delerek bunları birbirine bağlar ama ardından ona kıyamaz kırlık bir alana bırakır. Bebeği bu halde Korinthos'lu kraliçe Periboia bulur, başka bir hikayede ise çobanlar onu bulur ve kral Polybos'a evlatlık verirler, Oidipus onu baba bilir. Genç bir adam olduğunda kralın çalınan atlarını aramaya çıktığında yolda Laios'la karşılaşır ama Laios ve adamlarıyla yol verme meselesi yüzünden tartışmaya girerler, sonuçta Oidipus hepsini öldürür. Fakat yaptığı kıyıma üzülür ve Thebai bilicilik merkezine doğru yola çıkar. Yolda yolcuları yok eden Syphink'le karşılaşır ve onun da ölümüne sebep olur. Ancak Thebaililer bu canavardan kurtuldukları için Oidipus'u ödüllendirirler ve onu kraliçeleriyle evlendirip kralları yaparlar. Oysa evlendiği kraliçe kendi annesidir. Çok geçmeden ülkede veba salgını başlar, bunun üzerine Oidipus Pythia kahinliğine başvurur ve orada bunun bir lanet olduğunu babasını öldürüp annesiyle evlendiğini öğrenir. Durumu öğrenen annesi kraliçe intihar ederken Oidipus da gözlerini bir büyük bir iğneyle kör eder.

Tragedya aslında tarihsel arka planda zaman ve mekana oturan soy ve akrabalılardan dem vurarak, artık kurumlaşmış din içinde lanetler ve günahların karşılığının ödeneceği hükmüyle ahlaki öğretiler yerleştirmeye hizmet etmiş ki devamındaki bir çok oyunda aynı amaccın güdüldüğünü göreceğiz.

İÖ. 495-406 yıllarında yaşamış tragedia yazarı Sophokles Oidipus efsanesini devamında kahramanla ilgili birçok kadın üzerinden devam ettirir. Örneğin Oidipus Kolonos eserinde Oidipus'un kızları Isemene ve yine Antigone'yi ve bunun da devamında sadece Antigone'yi ele aldığı tragedyası vardır.

ANTİGONE:

Oidipus'un kızıdır, hatta lanetin devamı olarak Antigone kendi annesiyle ilişkisinden doğan bir çocuktur. Tüm bunları öğrenmesi zaman alan Oidipus , gözlerini kör ettikten sonra kızı ona yoldaşlık etmiş, Thenai'den Attika'ya götürmüş ve orada ölmüştür. Antigone oradan tekrar yurduna döner ve iki erkek kardeşiyle yaşamaya başlar. Savaş sırasında ki burada kastedilen Hellas'ın iç savaşı Peleponesos'tur erkek kardeşler farklı düşman saflara düşüp birbirlerini öldürürler ve üçüncü saf Thebai bunları vatan haini ilan edip buraya gömülmelerine izin vermez. Buna rağmen Antigone yasalara karşı gelerek kardeşlerini topraklarına gömer. Sonuçta suçlu bulunur mahkum edilir. O da kendini kapatıldığı mağarada asar. Hikayeler bir mythos formuna sokulmakla birlikte süreklilikleri mesajları ve ahlak dersleriyle zaman ve mekanı vurgulayan daha analitik dizge içindedirler.

ELEKTRA:

Aslında bu isimde birkaç kadın kahraman mevcuttur. Bunlardan ilki soy hikayeleri ile ilgilidir. Zeus'un yasak aşklarından biri olan, Atlas'ın kızı Elektra Dardanos'u dünyaya

getirmiştir. Dardanos ise Samotrake'den Troas'a geçerek Troia hanedanlığını kurmuş kişidir. Daha geç dönem hikayelerinde bu Etrüsk kralı Korythos'un eşi olduğu ve Dardanos'u Roma'da doğurduğu, onun da burada Anadolu'ya geldiği geçer. Hatta bununla bağlantılı bir hikaye vardır. Zeus Romalı Elektra'ya yerli tanrıdan ve tapınağından adını alan Palladion kutsal tepesinde saldırır ama tanrı Elektrayı korur ve buna kızan tanrı Palladion'un tapınaktaki heykelini fırlatır atar. Bu da Troia'ya düşer onlar da tanrıya bir tapınak yaparlar. Tabi ki bu hikaye Roma'nın Asia eyaletini kurmasıyla bağlantılı bir hikayedir.

Ancak hem Sophokles'in hem de Euripides'in aynı adlı eserinde başka bir Elektra'da bahsedilir. Bu Elektra Agamemnon ile Klytaimnestra'nın kızıdır. Euripides'in tragedyasında babası Agamemnon'un annesi Klytaimnestra ve aşığı Aigisthos tarafından öldürülmesinden sonra suikastten kurtulmuş ama Elektra'ya köle gibi davranılmıştır. O da bir fırsatını bulup öldürülmesi muhtemel kardeşi Orestes'i şehirden kaçırmayı başarır. Aigisthos bu kez Elektrayı muhtemel varis bir erkek çocuğu doğurmaması için önce sarayda hapis tutulur, sonra da Mikenai'dan uzaklaştırmak için bir Helena'nın ağabeyi Kastor'la nişanlandırılır. Bir şekilde düğüne gelen kardeşi Orestes'le babasının mezarı başında karşılaşarak, annesi ve üvey babasını öldürme yemini verirler ve ikisini de öldürürler. Bu haliyle hikaye ünlü Hamlet oyununun ilkçağdaki ilk versiyonu ve esin kaynağıdır.

İÖ. 480-406 arasında yaşamış Euripides tragediyaları ise tamamen nasyon hikayeleriyle doludur ve yaşadığı dönemin tüm politik kargaşalarını mitolojide geçen tiplere mal ederek yeniden yazmıştır. Bunlardan biri de Hekabe tragedyasıdır.

HEKABE:

Troia kralı Priamos'un ikinci eşi. İlyada'da Phrygia kökenlidir ve tanrısal Sangarios soyundan olarak anılır. Bir başka anlatımda da Thrakyalı olarak geçer. Doğurganlığıyla ünlü Ana tanrıçanın yansıması bir kadındır ancak Euripides tragedyasında bunu abartıp onun elli çocuk doğurduğunu yazar.

Ulu şefkatli bir anadır ama Troia savaşından sonra çocukları birer birer öldürülünce çıldırıp saldırgan bir kadına dönüşür. İlk kızı Polyksene'nin Dardanos'da Akhilleus'un ruhuna kurban edişini izler ardından şehrin hazinesini zimmetine geçiren fırsatçı haznedar Polymestor'un oğlunu öldürüşü ve denize atışını izler. Bundan sonra Hekabe için en ağır şekilde oç alma durumu başlar. Odysseus'a esir düşmüş kraliçe gemiye götürülürken oğlunun ölüsünü denizde görür ve Polymestor'u, Akhalar'ın hazinesini yerini gördüğü haberini göndererek yanına çağırır Polymestor'un çocuklarını gözünün önünde hizmetkarlarına öldürtür onun da gözlerini oyar. Ardından delirmiş gibi bağırmağa başlar. Ondan korkan Akhalar onu gemiden atıp taşlamaya başlarlar ama o bu kez de uluyan bir dişi köpeğe dönüşür.

İÖ. 5 yy'da Atina'nın Hellas ve Ege'deki emperyalist yaklaşımı halka nasyon hikayeleriyle aşılana girişilmiştir. Bu nedenle Euripides'in İlyada çıkışlı bir sürü yeni hikaye yarattığı tragediyası vardır. Bunlardan bir diğeri de Iphigenia tragedyasıdır.

IPHIGENEIA:

Agamemnon ile Klytaimnestra'nın diğeri kızıdır. İlyada da geçmez ama Euripides tarafından ona uydurulan hikaye şöyle başlar; Agamemnon Troia seferine çıkmak için filosuyla Aulis kıyılarında bekler ama rüzgar olmaması yüzünden günlerce bekler. Çünkü Artemis'i kızdırmıştır, kahin ancak kızı Iphigeneia'yı kurban ederse tanrının lanetinden kurtulabileceğini

söyler. İlk buna yanaşmayan Agamemnon daha sonra Akhilleus'la nişanlayacağı bahanesiyle kızı getirir ve kızı kurban etmek üzere sunağa koyar. Iphigeneia'ya acıyan Artemis onun yerine bir geyik koyar ve kızı da kendisine rahibe olarak alır.

Euripides'in işlediği bir başka Troia'lı kadın kahraman Andromakhe'dir.

ANDROMAKHE:

Mysia'daki Thebai şehrinin kralının kızı Hektor'un eşidir. Savaşın başlangıç yıllarında erkek kardeşleri ve babası Akhilleus tarafından öldürülür. Hektor'dan olma tekbir oğlu Astynaks vardır, o da Akhilleus'un oğlu Neoptolemos tarafından Troia surlarından aşağıya atılarak öldürülür. Ardından Neoptolemos onu zorla Theselya'ya, karısı Hermione'nin üzerine kuma götürür. Ondan üç çocuğu olur ancak kuması Hermione Neoptolemos Delphi'deyken oğluyla onu öldürmeye çalışır ancak adalet tanrıçası Themis onları kurtarır.

Atina'nın nasyon politikasını Troia savaşıyla bağlantılı yeni hikayeler şeklinde işleyen Aiskhylos'tur. Onun Agamemnon tragediasında Troialı kadın kahraman Kassandra geçer. **KASSANDRA** Troia kralı Priamos ile Hekabe'nin kızıdır. Tanrı Apollon kıza aşıktır, kız tanrı eğer kendisine bilicilik yeteneği bahşedirse onunla beraber olacağı sözünü verir ama bilicilik yeteneğini aldıktan sonra sözünde tutmaz Apollon'da onu lanetler. Kassandra'nın laneti gelecekteki tüm felaketleri görmek ama hiç kimseyi kendisine inandıramamak ve bu kabusun içinde acı çekerek yaşamaktır. Troia savaşı yenilgisinden sonra o da Agamemnon'un tutsağı olarak Mykenai'e getirilir. Kassandra Agamemnon'un karısı tarafından öldürüleceğini görür bunu haykırır ama kimseyi kendine inandıramaz ve gözlerinin önündeki kıyıma seyirci kalır.

İşte Klasik dönemden itibaren Atina gücü, arkasından da Hellenistik monarklar, kültürel ve siyasi kontrolleri altına aldıkları/tuttukları yerlerde halk için düzenlenen şenliklerde, tek tipte büyük tiyatrolarda, iç düzen, nasyon ve yayılma politikalarını yerleştirmek amacıyla mitolojik yani geleneksel hikayelere eklenmiş yapay yazılı mytoslardan oluşturulan tragedyaalar oynatmışlardır.